

KREKENAVOS FOTOGRAFO TADO BAJORŪNO DARBO UŽRAŠAI

ZITA PIKELYTĖ

Panevėžio kraštotyros muziejus, Vasario 16-osios g. 23, Panevėžys.
El. paštas zitapikelyte@gmail.com

Straipsnyje nagrinėjami Panevėžio apskrities Krekenavos miestelyje 1920–1945 metais gyvenusio ir dirbusio fotografo Tado Bajorūno užrašai – paprasta užrašų knygelė, kurioje surašytos jo 1934–1941 metais gautos pajamos. Atlikę atvejo studiją – išanalizavę šiuos užrašus, galime sužinoti, ar tuo laikotarpiu fotografija mažame miestelyje buvo pelningas verslas ir kokia veikla, neskaitant fotografijos, fotografas dar užsiėmė, kiek daugiausia pajamų gavo ir už kokią veiklą. Apibendrinę rezultatus ir pasitelkę duomenis, atspindinčius kitų Lietuvos regionuose aptariamuju laikotarpiu dirbusių fotografų veiklą, galėsime susidaryti bendrą jų ekonominės situacijos vaizdą.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: *fotografas, Tadas Bajorūnas, pajamos, darbo užrašai.*

Prieškario fotografų darbo užrašų ar jų rašytų atsiminimų nėra labai daug, tad tiriant to laikotarpio fotografiją kiekvienas autentiškas dokumentas, atskleidžiantis šio amato atstovų darbo specifiką, veiklos sritis, socialinę bei ekonominę padėtį, yra vertingas liudijimas. Bene didžiausius atsiminimus apie savo gyvenimą ir fotografo kelią, pluoštelį sukurtų eilėraščių yra palikęs biržietis Petras Ločeris – juos, fotografo ranka surašytus į dvidešimt penkis mokyklinius sąsiuvinius, galime rasti ir patyrinėti Biržų krašto muziejuje *Sėla*¹. Surinktų atsiminimų apie vieno ar kito krašto fotografus saugoma ir kituose regionų muziejuose (Kretingos, Marijampolės

1 LOČERIS, Petras. *Atsiminimai*. Užrašyti 1966–1971 m. Vilniuje. Biržų krašto muziejus „Sėla“, BKM20860/51–75.

kraštotyros, Mažeikių krašto, Žemaičių muziejuje *Alka* Telšiuose, taip pat Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje ir kt.), tačiau taip kruopščiai sudarytus pajamų užrašus teko matyti pirmą kartą. Tad šio tyrimo tikslas – patyrinėti juos detaliau.

APIE FOTOGRAFAŲ

Tadas Bajorūnas gimė 1890 m. spalio 28 d. Navapolio dvare (netoli Sidabravo), ūkininkų Paulinos Pronis ir Justino Bajorūno šeimoje. Tėvai valdė apie 80 hektarų žemės, užaugino 8 vaikus. Beveik visi vaikai pasekė tėvų pėdomis: tapo žemdirbiais, tik vienas išmoko kalvystės, o Tadas – fotografo amato. 1919 m. Tadas vedė Kazimierą Jeleniauskaitę, Mikalinos Riomerytės ir Petro Jeleniausko dukrą. Apie 1920 m. jauna šeima apsigyveno Krekenavoje, 29-ame Bažnyčios gatvės name. Jo gale fotografas įsirengė ateljė su dideliais įstiklintais langais iš viršaus ir iš šono, kad gautų natūralų dienos apšvietimą.

Teigiama, jog fotografuoti T. Bajorūnas išmoko tarnaudamas carinės Rusijos kariuomenėje. Buvo gabus, technikos dalykais itin besidomintis žmogus, išmoko ne tik fotografuoti bei retušuoti negatyvus ir pozityvus, bet ir taisyti laikrodžius, siuvimo mašinas, dviračius, radijo imtuvus, įvairius prietaisus. Būdamas didelis radijo mėgėjas, susikonstravo detektorinį imtuvą ir nuolat klausėsi žinių, domėjosi įvykiais Lietuvoje ir pasaulyje. Ne vieną sukonstruotą radijo imtuvą yra ir pardavęs.

Gyvenime T. Bajorūnas buvo linksmo būdo, turėjo iškalbos dovaną, nuolat pokštaudavo, pasakodavo įvairias istorijas, mėgo žaisti šachmatais.

Tadas Bajorūnas su žmona Kazimiera ir sūnumi Petru. Apie 1926 m. T. Bajorūno nuotrauka

Abu su žmona muzikavo: jis grojo mandolina, gražiai dainavo, o žmona giedojo bažnyčios chore, skambino kanklėmis, 1924 m. net dalyvavo pirmoje dainų šventėje Kaune².

TADO BAJORŪNO DARBO UŽRAŠAI

Tai nedidukė užrašų knygelė kietu viršeliu, rašyta pieštuku, laikui bėgant apsitrynusi ir apdriskusi³. Ją iki šių dienų išsaugojo fotografo sūnus Vytautas, o 2012 m. kartu su krūva tėvo stiklo negatyvų patikėjo saugoti Panevėžio kraštotyros muziejui. Knygelėje fotografo prirašyti 139 puslapiai. Pajamų apskaita pradėta vesti 1934 m., nuo vasario iki lapkričio mėnesio uždarbio sumos ne visur beįskaitomos, aiškus tik bendras devynių mėnesių (neskaitant sausio) uždarbis. Nuo 1934-ųjų lapkričio iki 1941 m. gegužės mėnesio, išskyrus 1936 m. kovą ir maždaug nuo 1937 m. kovo vidurio iki pat metų pabaigos, kai užrašai dėl ligos ar kitų priežasčių nebuvo pildomi, gana smulkiai surašytos visos pajamos – už ką ir kiek pinigų gauta. Perskaičiavus pateiktas pajamas, gautos sumos ne visur sutampa su fotografo nurodytais skaičiais, kuriuos randame puslapio apačioje ar sudėtus mėnesio pabaigoje, vis dėlto, nors esant tam tikrai paklaidai, tyrimas leidžia pažvelgti į anuometinę fotografo ekonominę padėtį ir veiklos sritis. Užrašai pildyti iki 1941 m. gegužės. Veikiausiai nuo to laiko T. Bajorūnas nebedirbo dėl ligos – jis mirė 1945 m. kovo 13 d., kelerius metus prieš mirtį sunkiai sirgą⁴.

DETALI PAJAMŲ ANALIZĖ

Tado Bajorūno užrašuose pajamos smulkiai pradėtos fiksuoti nuo 1934 m. lapkričio mėnesio. Ne visus metus užrašai vesti 1936-aisiais – trūksta kovo mėnesio duomenų, o 1937-aisiais pajamos pateiktos tik už sausio ir vasario mėnesius, kovo pradžioje užrašai nutrūksta ir nepildomi iki pat metų pabaigos. 1940 m. į valdžią atėjus sovietams, spalio 10 d. Lietuvos bankas

2 Plaćiau: PIKELYTĖ, Zita. Miestelio fotografas ypač plušėjo per atlaidus. *Panevėžio balsas*, 2000, lapkričio 4, Nr. 255, p. 7; *Tadas Bajorūnas ir jo fotografija*. Sudarytoja ir teksto autorė Zita Pikelytė. Panevėžys, 2000.

3 Užrašų knygelė saugoma Panevėžio kraštotyros muziejuje: PKM33064.

4 Iš autorės pokalbio su Vytautu Bajorūnu.

buvo reorganizuotas į TSRS valstybinio banko Lietuvos Respublikos kontorą, lapkričio 25 d. įvestas rublis, nuo 1941 m. kovo 25-osios uždrausta lito apyvarta. Šalyje vykę pokyčiai atsispindi ir fotografo užrašuose. 1940 m. pabaigoje, kaip matyti, padidėjo įkainiai (nors iki pat metų pabaigos gautos pajamos dar nurodomos litais). Nuo 1941-ųjų apskaita jau vedama pajamas nurodant rubliais.

Išanalizavus knygelės įrašus, pajamos išskirtos į tris pagrindines grupes pagal veiklos rūšį, tai yra: už fotografijos paslaugas, už laikrodžių taisymą ir už kitą veiklą gautos pajamos (už įvairius atliktus darbus ir kt.). 1 lentelėje pateikiami duomenys atspindi, kokios buvo bendros T. Bajorūno metų pajamos ir kokią pajamų dalį sudarė kiekviena iš šių grupių.

Matyti, kad pagrindinis Tado Bajorūno pajamų šaltinis buvo fotografija, kuri sudarė vidutiniškai 67 proc. visos užrašuose nurodytų pajamų sumos. Patyrinėkime šią pajamų grupę detaliau. Įrašuose nuotraukas galima suskirstyti į dvi pagrindines grupes pagal paskirtį, būtent: paso nuotraukas ir atminčiai skirtas nuotraukas, fotografo vadintas *fotonuotraumomis, vestuvių, vaiko, pagrabo* arba *nabašninko* nuotraumomis. Čia taip pat priskaičiuotas ir atskirai įrašytas per Žolinės atlaidus gautas uždarbis. Užrašuose prie įrašo apie atliktą darbą dažniausia nurodomas ir kiekis, pavyzdžiui, *2 paso nuotr. 5 Lt* arba *6 fotonuotr. 30 Lt*. Iš tokio įrašo galėtume daryti išvadą, jog viena paso nuotrauka kainavo 2,5 lito, o viena nuotrauka atminčiai – 5 litus. Kai kur prie įrašo *fotonuotr.* skaičius nenurodytas, o įrašyta suma gana didelė, pavyzdžiui, 18 ar 24 litai.

Kad galėtume padaryti tikslesnes išvadas dėl nuotraukų kainų, T. Bajorūno nurodytą gautą užmokestį palyginkime su kitų tada regionuose dirbusių fotografų taikytais įkainiais. Antai Mažeikių fotografui Hiršai Gurvičiui už šešias 9×12 cm nuotraukas teko mokėti 3 litus, o už vieną didelę 18×24 cm nuotrauką – 4–5 litus, kitų Mažeikių fotografų teikiamos paslaugos buvo vienu ar dviem litais pigesnės⁵. Biržietis Petras Ločeris už darbą taip pat imdavo vienu ar dviem litais brangiau nei kiti Biržų fotografai: už portretą 24×30 cm jam tekdavo mokėti 5–6 litus, už šešias 10×15 cm nuotraukas – 6 litus. Jis dažnai buvo kviečiamas vykti į aplinkinius kaimus, kad

5 Iš *Mažeikių fotografijos istorijos (XIX a. pab.–XX a. I pusė)*: mašinraštis. Parengė Vytautas Ramanauskas. Mažeikiai, 1992. Mažeikių muziejaus biblioteka, A-217 [b. p.].

1 lentelė. Tado Bajorūno užrašų knygelėje nurodytos pajamų rūšys

Metai	Bendros metų pajamos	Pajamos už fotografijos paslaugas	Pajamos už laikrodžių taisymą	Kitos pajamos
1934 m. vasario–gruodžio mėn.	2344,00 Lt			
1934 m. lapkričio–gruodžio mėn.	302,00 Lt	121,50 Lt (40 %)	140,50 Lt (47 %)	40,00 Lt (13 %)
1935 m.	2495,50 Lt	1740,00 Lt (70 %)	589,50 Lt (24 %)	166,00 Lt (6 %)
1936 m. (išskyrus kovą)	2791,50 Lt	1896,00 Lt (68 %)	590,50 Lt (21 %)	305,00 Lt (11 %)
1937 m. sausio–vasario mėn.	422,50 Lt	312,00 Lt (74 %)	82,50 Lt (19 %)	28,00 Lt (7 %)
1938 m.	2824,60 Lt	2166,80 Lt (77 %)	495,50 Lt (18 %)	162,30 Lt (5 %)
1939 m.	2719,50 Lt	2064,50 Lt (76 %)	480,00 Lt (18 %)	175,00 Lt (6 %)
1940 m.	4820,50 Lt	3748,50 Lt (78 %)	823,00 Lt (17 %)	249,00 Lt (5 %)
1941 m. sausio–balandžio mėn.	2357,00 rub.	1325,00 rub. (56 %)	820,00 rub. (35 %)	212,00 rub. (9 %)

įamžintų susirinkusių giminę, vestuves ar laidotuves. Atitinkamo formato *du fotografavimo seansai* kainavo 50, 75 ar 100 litų. Savo atsiminimuose P. Ločeris rašė, kad kainą nustatydavo atsižvelgdamas į socialinę kliento padėtį (elgetas paso nuotraukoms fotografuodavo ir nemokamai (oficiali jo nurodyta kaina buvo 2 litai, nesvarbu ar dvi, ar šešias nuotraukas klientas pageidavo gauti))⁶. Vabalninko fotografas Juozas Daubaras nurodo tokius įkainius: stiklo negatyvo kaina – 2 litai ir kiekviena nuotrauka po 0,5 lito⁷. Tryškiuose fotografavęs Kazimieras Budginas už 6 nuotraukas

6 LOČERIS, Petras. *Atsiminimai*. BKM20860/73, p. 403, 405, 420–421.

7 DAUBARAITĖ-TESLENKIENĖ, Janina. *Atsiminimai apie fotografą Juozą Daubarą. Iš Biržų krašto fotografijos istorija: mašinraštis*. Parengė Jonas Dagilis. Biržai, 1986. Biržų krašto muziejus „Sėla“, MA29, b. 2, a. 4, p. 30–31.

2 lentelė. Tado Bajorūno užrašuose nurodytos fotografijų rūšys ir pajamos už jas

Metai	Nuotraukų atminčiai užsakymų skaičius / gautos pajamos	Fotografuotų vestuvių skaičius / gautos pajamos	Fotografuotų laidotuvių skaičius / gautos pajamos	Paso nuotraukų užsakymų skaičius / gautos pajamos
1934 m. lapkričio – gruodžio mėn.	13 / 64	1 / 5	1 / 5	23 / 47,5
1935 m.	218 / 924	9 / 42	13 / 68	331 / 692
1936 m. (išskyrus kovą)	333 / 1432,5	1 / 4	–	218 / 452,5
1937 m. sausio – vasario mėn.	54 / 227	–	–	41 / 85
1938 m.	319 / 1390,5	–	–	356 / 739,8
1939 m.	305 / 1381,5	3 / 29	–	328 / 667
1940 m.	342 / 2051	11 / 108,5	5 / 27	523 / 1562
1941 m. sausio – balandžio mėn.	47 / 576 rub.	2 / 30 rub.	–	97 / 690 rub.

(9×14 cm) prašydavo maždaug 3 litų⁸. Remdamiesi pateiktais duomenimis, galime daryti išvadą, jog T. Bajorūno užrašuose prie nuotraukų parašyti skaičiai reiškia ne fotografijų, o užsakymų kiekį. Kiek užsakymų jis per metus gaudavo ir kokios rūšies fotografijų turėjo padaryti, atsispindi 2 lentelėje. Čia iš nuotraukų atminčiai grupės į atskiras grafas išskirti vestuvių ir laidotuvių nuotraukų užsakymai.

Kaip matyti, daugiau pajamų gauta už atminčiai skirtas nuotraukas, šiek tiek mažiau už paso nuotraukas. Tačiau 1940-aisiais, pasikeitus politinei situacijai, pakito ir fotografijos paslaugų pobūdis – gyventojams teko keisti asmens dokumentus, tad ypač padaugėjo užsakymų padaryti paso nuotraukų. T. Bajorūno įkainiai buvo tokie: paso nuotraukos vidutiniškai kainavo 2–2,5 lito, nuotraukų atminčiai kainos skyrėsi priklausomai nuo

8 ŠLIVINSKAS, Almantas. Kukulius žemaičiai, palikę pėdsaką Lietuvos fotografijos istorijoje. *Kalvotoji Žemaitija*, 2004, liepos 17, Nr. 78, p. 5.

dydžio: už mažesnio formato⁹ nuotraukas dažniausia prašyta 4–5 litų, už 13×18 cm dydžio – 12 litų, kai kur nurodyta 17 litų, net 24 litai, vaikų nuotraukos įkainotos 12–12,5 lito. Paprastai klientui būdavo padaromi 6 vietetai. Kaip minėta, 1940 m. pabaigoje ėmė kilti paslaugų kainos: už paso nuotraukas kai kur jau teko mokėti po 5–7 litus, už nuotraukas atminčiai – 8–15 litų, o 1941-aisiais maždaug tokie pat įkainiai nusistovėjo ir rubliais. Fotografas atskirai išskyrė kelerius metus per Žolinės atlaidus gautas pajamas: 1935 m. atlikta 18 užsakymų už 76 litus, 1938 m. – 21 užsakymas už 84 litus, 1939 m. – 27 užsakymai už 108 litus. Daugiausia pajamų tiek už fotografiją, tiek apskritai gauta 1938 metais.

Kita stambi T. Bajorūno pajamų grupė – uždarbis už laikrodžių taisymą. Detaliau šios pajamos dar išskirstytos pagal laikrodžių tipą, t. y. už laikrodžių, žadintuvų, laikrodukų ir sieninių laikrodžių taisymą. Iš užrašų matyti, kad laikrodžio taisymas kainavo 1–8 litus (didžiausia suma prie žodžio *laikrodis* – 15 litų ir 20 litų), sieninio laikrodžio taisymas – 4–8 litus, žadintuvo, užrašuose vadinamo *budilneku*, – dažniausia 1,5–2,5 ar 3 litus; 1941 m. už laikrodžio taisymą dažniausia tekdavo mokėti 7–20 rublių (didžiausia suma – 30 rublių), už žadintuvo taisymą – 7–15 rublių.

Trečiai grupei priskirtos visos likusios pajamos, kurios sudaro mažiausią dalį. Tai užmokestis už įvairių prietaisų (patefonų, radijo imtuvų, ausinių, žibalinų / benzininių viryklių (*primusų*), siuvimo mašinų, skėčių, lempų ir kt.), akinių, žiedų, dviračių, motociklų taisymą. Įrašuose vartojama buitinė kalba, tarmiški bei iš kitų kalbų pasiskolinti daiktų pavadinimai, pavyzdžiui: *ridekiulis*, *veizdeliai*, *broškė* ir t. t. Yra kelios žymos *radijas* arba *pardaviau radiją*, prie kurių nurodoma suma: 15, 19, 21, 25 ar 30 litų. Radijo imtuvų ir jų remonto darbų paklausa pastebima 1940 metais.

Sudėję duomenis galime sužinoti, kokios maždaug buvo T. Bajorūno mėnesio pajamos. 1934 m. (neskaitant sausio) per mėnesį jis vidutiniškai uždirbo 213 litų, 1935 m. – 208 litus, 1936 m. (išskyrus kovą) – 254 litus, 1937 m. sausio–vasario mėnesiais – 211 litų, 1938 m. – 235 litus, 1939 m. – 227 litus, 1940 m. – 402 litus, 1941 m. sausio–balandžio mėnesiais – 589 rublius. Sudėjęs visų 1935, 1938 ir 1939 metų bei 1936 metų 11-os mėnesių

9 T. Bajorūno užrašuose nuotraukų dydžiai dažniausia nenurodomi, Panevėžio kraštotyros muziejuje saugomų jo nuotraukų dydis dažniausia 8,3×13,3 cm, 8,6×13,6 cm, 9×14 cm.

1935 metai

Vasaris 2 diena			
2	foto nuotra	2	litai
3	paženuota	7	
	laidrodis	1	
14	paženuota	20	
	foto nuotra	4	
5	paženuota	11	
	laidrodis	4	
5	paženuota	10	50
	laidrodis	5	
	foto nuotra	5	
3	paženuota	6	
	foto nuotra	5	
2	vestuogės	8	
	pagarbas	8	
	paženuota	2	
	Mačazniko	2	
	paženuota	2	
			124.1
	foto nuotra	5	
	laidrodis	2	
3	paženuota	6	
	laidrodis	2	
2	paženuota	4	50
	bulviškos	2	
	šaldytuvė	1	
3	paženuota	6	50
	vestuogės	4	
2	paženuota	8	
	bulviškos	3	
	laidrodis	4	
	paženuota	2	
	paženuota	2	50
	laidrodis	2	50
			180

Tado Bajorūno užrašų 1935 metų vasario mėnesio įrašai

pajamas ir padaliję iš tuos metus dirbtų mėnesių skaičiaus, išeina, kad vidutinis T. Bajorūno mėnesio uždarbis per šiuos metus siekė 230 litų, iš jų už fotografijos paslaugas per mėnesį vidutiniškai uždirbta po 164 litus.

Ar toks uždarbis fotografui garantavo aukštą pragyvenimo lygį? Pažvelkime į 1934 metų kainas Panevėžio turguje: rugių centneris kainavo 10 litų, kviečių – 13,50 lito, avižų – 9 litus, bulvių – 3 litus; melžiama karvė – 100–180 litų, darbinis arklis – 100–150 litų, mėsinė avis – 8–12 litų, gyvas kalakutas – 5 litus, gyva žąsis – 6 litus, gyva višta – 2 litus; litras pieno – 0,25 lito, grietinės – 1,20 lito, kilogramas sviesto – 3 litus, bičių medaus – 3 litus, sėmenų aliejaus – 1,50 lito, 10 vienetų didelių kiaušinių – 1,70 lito, mažų – 1,50 lito; vyriškas vilnonis kostiumas – 100 litų, medvilninė suknelė – 10 litų¹⁰. Remiantis nuo 1924 m. gegužės 1 d. įsigaliojusi Valstybės tarnautojų atlyginimo įstatymo II priedu, žemiausios (I) kategorijos I laipsnio tarnautojo mėnesio alga buvo 150 litų, aukščiausios (XVIII) kategorijos –

¹⁰ Panevėžio miesto turgaus kainų biuletenis. LCVA, f. 816, ap. 1, b. 17, l. 5, 16.

1200 litų¹¹. Amžininkų atsiminimuose rašoma, kad kraštotyrininkas ir fotografas Balys Buračas, 1931–1933 metais dirbdamas Šiaulių „Aušros“ muziejuje, gaudavo apie 100–130 litų mėnesio atlyginimą¹², taigi jo atlygis buvo keliomis dešimtimis mažesnis, o T. Bajorūno uždarbis už fotografiją vos keliolika litų didesnis už nustatytą minimalią tarnautojo algą.

PAPILDOMAS MIESTELIŲ FOTOGRAFŲ VERSLAS

Ne tik T. Bajorūnas, bet ir kiti mažesnių miestelių fotografai turėjo po kelis amatus, vertėsi papildoma veikla. Daugelis iš jų buvo sumanūs eksperimentuotojai, konstruotojai, remontininkai, gebėjo atlikti didelio kruopštumo, kantrybės ir tikslumo reikalaujančius darbus. Kai kurie iš jų, tokie kaip Romas Paliulionis iš Apasčios ar Martynas Kavolis iš Dieglių kaimo, net pirmuosius fotoaparatus susikonstravo patys¹³.

Vienas iš dažnesnių papildomų užsiėmimų, kaip matyti ir iš Tado Bajorūno pajamų analizės, buvo laikrodininko amatas. Kartais net antspauduose, kuriuos dėdavo ant nuotraukų, buvo nurodomi abu amatai. Tokį antspaudą turėjo Vilkijs fotografas ir laikrodininkas Martynas Gudzevičius¹⁴. Laikrodžius taisyti mokėjo ir Juozas Daubaras, Jonas Sinkevičius – pastarojo tėvas laikrodininko ir juvelyro profesiją įgijo Šveicarijoje, žinias ir įgūdžius perdavė visiems savo sūnams: dviem iš jų tai tapo kasdiene duona, o trečiasis – Jonas – tapo dar ir žymiu Papilės fotografu¹⁵. O pas Vieksnių fotografą Joną Kinčiną, kaip pas gerai žinomą laikrodininką, klientų atvykdavo net iš Kauno. Prie jo namų greta viena kitos stovėjo dvi reklaminės lentos: *FOTOGRAFIJA J. KINČINO ir SUTAISO LAIKRODŽIUS J. KINČINAS*. Teigiama, kad jis buvo ne šiaip sau laikrodininkas:

-
- 11 Valstybės tarnautojų atlyginimo įstatymo II priedas. *Vyriausybės žinios*, 1924, Nr. 165, p. 2.
 - 12 Vinco Vaitekūno prisiminimai apie Balį Buračą. Parengė Birutė Kulnytė. *Etnografija*, Nr. 1, p. 45–46.
 - 13 Žr. PIKELYTĖ, Zita. *Lietuvos provincijos fotografija 1918–1940 metais*: daktaro disertacija. Vilnius, 2012, p. 70.
 - 14 Tokiu antspaudu pažymėta M. Gudzevičiaus fotografija *Vilkijs progimnazijos moksleiviai. 1927 m.*, saugoma Panevėžio kraštotyros muziejuje: PKM19409, F4252.
 - 15 GIRININKIENĖ, Vida. Fotografas Jonas Sinkevičius. Iš *Papilė*, 1 d. Sudarytojai Vida Girininkienė, Leopoldas Rozga, Rita Regina Trimonienė, Povilas Krikščiūnas, Juozas Pabrėža. Vilnius, 2004, p. 704–705.

turėjo frezavimo mašinėlę, kuria išfrezuodavo bet kokias ašeles ir ratukus, pats gamino laikrodžių rodykles, kišeninių bei rankinių laikrodžių stiklius, turėjo mufelinę krosnį, kurioje lydė stiklą¹⁶.

J. Kinčinas išbandė ir daugiau įvairių verslo rūšių. Apie 1925–1930 m. jis užsiėmė dviračių nuoma, bet jie dažnai lūždavo, tad nemažai laiko tekdavo skirti remontui. Tada pradėjo gaminti ledus: žiemą pasamdydavo žmonių, kad jie nuo užšalusios Ventos upės pripjaustytų ledų, sukraudavo juos daržinėje ir apipildavo pjuvenomis. Taip ledai išsilaikydavo visą vasarą. Bet ir šis verslas truko neilgai, nes teko samdyti daug darbininkų priruošti ledų ir realizuoti juos. Vėliau jis lankė keramikos kursus, kad išmokytų gaminti nuotraukas antkapiams¹⁷. Pas J. Daubarą buvo galima ne tik nusifotografuoti, bet ir apsikirpti, išsinuomoti dviratį; būdamas raštingas ir mokėdamas daug kalbų (anglų, vokiečių, rusų, lenkų, jidiš, latvių), reikalui esant, jis parašydavo reikiamą raštą, jaunimo vakarėliuose už pinigus pagrieždavo armonika ar akordeonu¹⁸.

Pirmiausia Subačiaus fotografas Povilas Šinskis išmoko siuvėjo amato. Įgudęs fotografuoti jis vertėsi abiem amatais ir tik pasistatęs namus bei įsirengęs fotopavilną ėmė daugiau užsiimti fotografija¹⁹. Ne tik fotografuodamas, bet ir siūdamas bei karšdamas vilnas užsidirbdavo Antanas Mickus iš Veliuonos. Ant Mickų namo sienos kabėjo reklama: *A. MICKAUS VILNŲ KARŠTUVAI IR FOTOGRAFIJA*²⁰. 1934 m. nagingas veliuoniškis išradimui „Siuvamosios mašinos patobulinimas ypatingai storai medžiagai siūti“ įsigijo patentą. Be to, jis gamino naminį vyšnių ir obuolių vyną, tam tikslui net buvo nusipirkęs specialių prietaisų: priemonę vyno stiprumui matuoti, sacharimetrą, keletą 60 litrų talpos indų²¹. Naminį obuolių vyną gamino ir miežiškietis Vincas Firinauskas – jis labai mėgo

16 PLASTININA, Bernarda. Į fotoaparato objektyvą sutilpo visi Vieکشniai. *Santarvė*, 2004, gegužės 6, Nr. 51, p. 6; ŽVIRGŽDAS, Stanislovas. *Mūsų miestelių fotografai*. Vilnius, 2003, p. 129.

17 PLASTININA, Bernarda. Į fotoaparato objektyvą sutilpo visi Vieکشniai. *Santarvė*, 2004, gegužės 27, Nr. 60, p. 2.

18 ŽVIRGŽDAS, Stanislovas. *Mūsų miestelių fotografai*, p. 5.

19 Žr. PIKELYTĖ, Zita. Vaizdais prakalbusi praeitis. Iš ŠINSKIS, Povilas. *Fotografija*. Panevėžys, 2005, p. 4–5.

20 GIRININKIENĖ, Vida. Veliuoniečių kasdienybė Antano Mickaus nuotraukose (1925–1937). *Liaudies kultūra*. 2001, Nr. 1, p. 48–53.

21 ŽVIRGŽDAS, Stanislovas. *Mūsų miestelių fotografai*, p. 65.

dirbti sode, sodinti ir prižiūrėti vaismedžius, skiepyti juos, išvesti naujas veisles. Obuolių turėjo parduoti ir vasarą, ir žiemą. Neskaitant fotografijos, V. Firinauskas dar mokėjo dailidės amatą. Gamino jis baldus ir ūkio rakandus, pasižymėjo kruopštumu ir kantrumu, o jo gaminiai išsiskyrė itin gera kokybe. Jis pats virė medžio klijus, savo gaminius, ypač baldus, mėgo puošti įvairiomis iš knygų nužiūrėtomis ar paties sugalvotomis detalėmis, ornamentais. V. Firinauskas, kaip ir prieniškis Jokūbas Skrinskas bei Jonas Kinčinas, buvo aistringi kino gerbėjai, pastarieji du net patys kurį laiką rodė kiną. Papildomų pajamų fotografai gaudavo ir pardavinėdami savo fotografuotų vaizdų atvirukus, už šalies laikraščiams ir žurnalams pateiktas nuotraukas, Petras Ločeris mėgino įsitvirtinti fotoploškėlių gamybos versle ir t. t.²²

Mažuose miesteliuose dažniausia dirbo tik po vieną fotografą. Daugiau gyventojų turinčiuose miestuose fotografijos paslaugų paklausa buvo didesnė, tad stambesnių fotografijos įmonių savininkai į verslą įtraukdavo šeimos narius, dažnai turėjo mokinių, samdomų darbuotojų. Pavyzdžiui, Marijampolės fotografas Jakobas Vindsbergas turėjo padėjėją Jakobsoną, kuriam mokėjo 250 litų mėnesio algą²³. Mažeikietis Hirša Gurvičius už septynių pozityvų (1 bandomojo ir 6 vienetų klientui) išspausdinimą igudusiam mokiniui ar padėjėjui mokėdavo po vieną litą, o šis per dieną vidutiniškai padarydavo nuotraukų iš dešimties negatyvų²⁴. Amato išmokusiems mokiniams, mėginantiems įsitvirtinti fotografijos versle, tekdavo susidurti su gana didele konkurencija, tad dalis jų taip ir likdavo dirbti pas savo mokytojus retušuotojais, jei tik šie priimdavo.

Net ir pasisekus verslui, norėdami išsilaikyti ir gauti užtekčiai pelno, fotografai turėjo siekti aukštos darbo kokybės, didinti siūlomų paslaugų įvairovę, tinkamai jas reklamuoti. Jau ir ano meto laikraščiuose galima rasti reklaminių skelbimų, kuriuose klientai vilioti akcijomis. Antai visą 1932 m. sausio mėnesį laikraštyje „Šiaurės Lietuva“ buvo spausdinamas ateljė *Mėnas*, veikusios Šiauliuose, Vilniaus g. 158, skelbimas, kad joje švenčių proga

22 Žr. PIKELYTĖ, Zita. *Lietuvos provincijos fotografija 1918–1940 metais*, p. 64–72.

23 GULMANAS, Viktoras. *Iš fotografijos vystymosi Sūduvoje istorijos. 1839–1941 m.*: mašinraštis. Kapsukas, 1977. Marijampolės kraštotyros muziejus, MKM15088, R3765, p. 26.

24 *Iš Mažeikių fotografijos istorijos (XIX a. pab.–XX a. I pusė)*, [b. p.].

„nebuvo fotografijų pigumas“, kur „pirmaklasinėj dail[ės] fotografijoje“ nusifotografuoti galima tikrai už vieną litą ir tikrai už tris litus galima gauti „padidintą didelį dailės portretą“²⁵ [paryškinta skelbime – Z. P].

IŠVADOS

Fotografo Tado Bajorūno darbo užrašai – tai ne tik duomenys apie 1934–1941 metais gautas jo pajamas (kiek, už ką ir kurį mėnesį jis uždirbo). Jie atskleidžia nemažai informacijos ir apie fotografo darbo pobūdį, raštingumą, kalbos vartosenos ypatumus.

Šių užrašų analizė bei straipsnyje pateikiami duomenys apie kitų tuo laikotarpiu regionuose dirbusių fotografų veiklą, informacija apie 1934 metų Panevėžio turkaus kainas leidžia susidaryti bendrą vaizdą, kokia buvo ekonominė mažo Nepriklausomos Lietuvos miestelio fotografo situacija: pragyvenimo lygis, fotografijos paslaugų įkainiai, papildomas verslas.

1940–1941 metų įrašai rodo, kokių pokyčių kasdieniame žmogaus gyvenime lėmė sovietinė okupacija ir artėjančio karo nuojauta: pakeista valiuta, išaugo paslaugų kainos, atsirado didesnis paso nuotraukų poreikis, padidėjo radijo imtuvų paklausa.

Šie užrašai – tai unikalus dokumentas ir įdomus mūsų krašto praeities pažinimo šaltinis.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

1. *Apie Suvalkijos fotografus*. Surinko Viktoras Gulmanas, 1977, Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – VUB RS), F113–277.
2. *Biržų krašto fotografijos istorija: mašinraštis*. Parengė Jonas Dagilis. Biržai, 1986. Biržų krašto muziejus *Sėla* (toliau – BKM), MA29, b. 2, a. 4.
3. DAUBARAITĖ-TEŠLENKIENĖ, Janina. Atsiminimai apie fotografą Juozą Daubarą. Iš *Biržų krašto fotografijos istorija: mašinraštis*. Parengė Jonas Dagilis. Biržai, 1986. BKM, MA29, p. 30–31.
4. GIRININKIENĖ, Vida. Fotografas Jonas Sinkevičius. Iš *Papilė*, 1 d. Sudarytojai Vida Girininkienė, Leopoldas Rozga, Rita Regina Trimonienė, Povilas Krikščiūnas, Juozas Pabrėža. Vilnius: Versmė, 2004, p. 704–705. ISBN 9986-9236-8-9.

25 Ateljė MENAS reklaminis skelbimas. *Šiaurės Lietuva*. 1932, sausio 3, Nr. 1, p. 7; 1932, sausio 10, Nr. 2, p. 7; 1932, sausio 17, Nr. 3, p. 4; 1932, sausio 24, Nr. 4, p. 6; 1932, sausio 31, Nr. 5, p. 6.

5. GIRININKIENĖ, Vida. Veliuoniečių kasdienybė Antano Mickaus nuotraukose (1925–1937). *Liaudies kultūra*, 2001, Nr. 1, p. 48–53. ISSN 0236-0551.
6. GULMANAS, Viktoras. *Iš fotografijos vystymosi Sūduvoje istorijos. 1839–1941 m.*: mašinėraštis. Kapsukas, 1977. Marijampolės kraštotyros muziejus, MKM15088, R3765, p. 26.
7. *Iš Mažeikių fotografijos istorijos (XIX a. pab.–XX a. I pusė)*: mašinėraštis. Parengė Vytautas Ramanauskas. Mažeikiai, 1992, [b. p.]. Mažeikių muziejaus biblioteka, A-217.
8. LOČERIS, Petras. *Atsiminimai. Užrašyti 1966–1971 m.* Vilniuje. BKM20860/51–75; BKM20860/73, p. 403, 405, 420–421.
9. *Martyno Kavolio atsiminimai. Užrašė Virgilijus Juodakis*, 1972. VUB RS, F113–189.
10. *Panevėžio miesto turgaus kainų biuletenis*. Lietuvos centrinis valstybės archyvas, f. 816, ap. 1, b. 17, l. 5, 16.
11. *Petro Ločerio atsiminimai. Užrašė Tolvaišas*. Vilnius, 1968. VUB RS, F113–184.
12. PIKELYTĖ, Zita. *Lietuvos provincijos fotografija 1918–1940 metais*: daktaro disertacija. Vilnius: VDA, 2012, p. 68–72. ISBN 978-609-447-058-5.
13. PIKELYTĖ, Zita. Miestelio fotografas ypač plušėjo per atlaidus. *Panevėžio balsas*, 2000, lapkričio 4, Nr. 255, p. 7. ISSN 1392-8201.
14. PIKELYTĖ, Zita. Vaizdais prakalbusi praeitis. Iš *Povilas Šinskis. Fotografija*. Panevėžys: Panevėžio kraštotyros muziejus, 2005, p. 4–5. ISBN 9955-9643-4-0.
15. PLASTININA, Bernarda. Į fotoaparato objektyvą sutilpo visi Vieکشniai. *Santarvė*, 2004, gegužės 6, Nr. 51, p. 6. ISSN 1648-3286.
16. PLASTININA, Bernarda. Į fotoaparato objektyvą sutilpo visi Vieکشniai. *Santarvė*, 2004, gegužės 27, Nr. 60, p. 2. ISSN 1648-3286.
17. *Šiaurės Lietuva*. 1932, sausio 3, Nr. 1, p. 7; 1932, sausio 10, Nr. 2, p. 7; 1932, sausio 17, Nr. 3, p. 4; 1932, sausio 24, Nr. 4, p. 6; 1932, sausio 31, Nr. 5, p. 6. ISSN 2029-8196.
18. ŠLIVINSKAS, Almantas. Kukulūs žemaičiai, palikę pėdsaką Lietuvos fotografijos istorijoje. *Kalvotoji Žemaitija*, 2004, liepos 17, Nr. 78, p. 5. ISSN 2029-1337.
19. *Tadas Bajarūnas ir jo fotografija*. Sudarytoja ir teksto autorė Zita Pikelytė. Panevėžys: Panevėžio kraštotyros muziejus, 2000.
20. *Tado Bajorūno darbo užrašų knygelė*. Panevėžio kraštotyros muziejus, PKM33064.
21. Valstybės tarnautojų atlyginimo įstatymo II priedas. *Vyriausybės žinios*, 1924, Nr. 165, p. 2.
22. Vinco Vaitekūno prisiminimai apie Balį Buračą. Parengė Birutė Kulnytė. *Etnografija*, Nr. 1, Vilnius: Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejus, 1991, p. 45–46. ISBN 1648-4835.
23. ŽVIRGŽDAS, Stanislovas. *Mūsų miestelių fotografai*. Vilnius: Lietuvos fotomenininkų sąjunga, 2003, p. 5, 65, 129. ISBN 9955-438-18-5.

THE WORKING RECORDS OF KREKENAVA PHOTOGRAPHER TADAS BAJORŪNAS

ZITA PIKELYTĖ

SUMMARY

The article analyzes the records of the photographer Tadas Bajorūnas, who lived and worked in Krekenava town (Panevėžys County) in 1920–1945. These records are written in a simple notebook, which contains the photographer's generated revenues of the year 1934–1941. After making a study of the notes, we can see if in that period the photography taking was a profitable business in a small town. Also we could see in what additional activities the photographer was engaged in and what kind of activities were most profitable for him.

After the analysis of the notebook records the revenues were divided into three main groups according to the type of activity: the revenue from photographic services (they accounted for an average of 67 per cent of all the income records), the revenue from watch repairing and other revenue (for various jobs, etc.). Data collected from various sources show that not just T. Bajorūnas, but also the other photographers from smaller towns had a few crafts and were engaged in additional businesses. Many of them were skilled experimenters, constructors, repairers, who were able to carry out works, which required large-diligence, patience and precision.

Tadas Bajorūnas' records reveal not only his economic situation, but also a lot of information about the nature of his work, literacy, language usage nuances. It is the unique document and the interesting source of the knowledge of our country's past events.